

B

Economique
Föreningspost

**BEGRÄNSAD
EFTERSÄNDNING**
Vid definitiv flyttning återsänds
försändelsen med nya adressen på
baksidan (ej adressidan).

NORDISKA KULTUR- LANDSKAPSFÖRBUNDET

Returadresser:

SVERIGE
c/o Hälsinglands museum, Storgatan 31,
S-824 30 HUDIKSVALL

NORGE
Steinar Sørli, Svartediksvei 14 c,
N-5009 BERGEN.

DANMARK
Anders Myrtue, Tarupvej 4,
DK-5210 ODENSE.

Palautukset:

FINLAND
Liisa Eerikäinen, Vipunenvägen 14,
SF-00610 HELSINGFORS

Dagordning för
Nordiska kulturlandskapsförbundets
Årsmöte i Ålbæk, 10 augusti 2001.

1. Val av mötesordförande, mötessekreterare och två protokollsjusterare
2. Godkännande av dagordningen
3. Styrelsens årsberättelse från 2000
4. Meddelanden om arbetet 2001
5. Ekonomi
6. Skriftlig revisionsberättelse
7. Val av styrelsemedlemmar;
- mandattiden är ute för:
Cristina Prytz, Sverige
Liisa Eerikäinen, Finland
Anders Myrtue, Danmark
Steinar Sørli, Norge
8. Val av revisorer och revisorssuppleanter
9. Val av ledamöter i valberedningen
10. Medlemsavgift 2002
11. Årsmöte och konferens 2002 och 2003
12. Övrigt

**NORDISKA KULTUR-
LANDSKAPSFÖRBUNDET**

LOMIEN

Fra ende til anden

Danmark är värd för årets nordiska kulturlandskapskonferens och kulturlandskapsförbundets årsmöte. Vem kan skildra Danmark och det danska bättre än den store humoristen Robert Storm Petersen.

Omslagsteckningen (1939) är *kvintessensen*, det femte destillatet, av Danmarks kulturlandskap.

Han var inte bara humorist. Han var romantiker, satiriker, tragiker tragikomiker och komiker. "Jag är inte skojig, men mycket av vad jag ser är skojigt", sade Storm P.

Vi presenterar en liten biografi, som i huvudsak bygger på Ole Krags förord till boken Storm P. fra ende til anden. Vi citerar några av hans 60 000 teckningar, "flugor", som han kallade dem. Teckningarna är i långt mindre grad knutna till en viss tid än man kanske trodde när han levde. De är tidlösa därför att våra problem är evigt desamma. De är enligt Storm P, alldelens som världsrymden, oändligt begränsade.

Christer Boëthius återkommer med kluriga kommentarer från sin äng. Så här litet vid sidan om kan vi informera om att Christer börjar få till sin lada på allvar nu. Via en kurs i Hemslöjdsföreningens regi har timrandet av en lada i rundtimmer påbörjats.

Sin vanliga trogen ställer Christer också en fråga. För redaktören är det en trevlig åkomma, som gärna får sprida sig till fler. Christer skriver att han läst att man förr bättrade på talltimrets hållbarhet genom att på olika sätt randbarka träd på rot. - Det låter väl sig lätt göras att på så sätt få rotstocken kådrik och hållbar, skriver han.

Men så finns uppgifter om att man i Norge topphög tallen och då lämnade ett par grenvarv med friska grenar för att efter några år få samma effekt som vid randbarkning.

Nu kommer frågan:

Hur kom man upp i tallen och hur gick topphuggningen till?

Vem ger svaret?

Per Øystein Klunderud presenterar Slåttekurset på Ryghsetra 5 - 8 juli.

Marit Eriksen, tlf 69 21 50 68 eller 69 17 62 35, <marit.eriksen@hiof.no> bjuder till slåttetreff på Bøensætre i Aremark helgen efter.

Notera också kursen Lien och slåtterängen 19 - 22 juli i Ödenäs, som nu hålls för 16:e året i följd.

Christer Boëthius brukar slå sin äng sista söndagen i juli, den 29:e. Fråga på tel 0157-70278.

Björn Molitor och Hans Sandberg har i 15 hägn och under ett par års tid studerat hur hjortar betar och vilka skillnader som finns mellan dem och mer domesticerade betesdjur då det gäller förmågan att bevara ett landskaps natur- och kulturmiljövärden. Deras rön finns i en 50 sidor tjock rapport, Hjortar, ett alternativ vid skötsel av betesmark?

Arbetsmässigt har hjortar en fördel framför konventionella betesdjur eftersom driften kan ske mycket extensivt. Hjortar är också betydligt ofarligare djur än nötkreatur. En intressant och viktig uppgift är att ifall det är våta marker som ska hävdas är kronhjorten alternativet, medan dovhjort ska ha fast mark.

Den studie som Björn och Hans har gjort är eget privat intresse med ett litet men viktigt stöd av stiftelsen Återvinsten (Bingolotto) ligger fint i tiden. Den kan ge inspiration nu när startskottet gått för det stora svenska tvärvetenskapliga forskningsprogrammet om hagmarker, ängar och utmarksbeten.

Forskingen ska bland annat omfatta skötsel av naturbetesmarker och olika betesregimer med såväl ekologi som ekonomi i fokus. Programmet innehåller totalt elva olika projekt och engagerar omkring 20 personer. Det ska i ett första skede löpa på tre år, men kan komma att förlängas.

Programmet har en budget på 17 miljoner och ansvarig för det hela är Urban Emanuelsson, chef för Centrum för biologisk mångfald i Uppsala.

Samtidigt inleder Jordbruksverket ett nytt omdrev av inventeringen av svenska ängs- och naturbetesmarker. Projektansvarig där är Kill Persson.

Hur är utvecklingen i Norge för de starkt hotade restarealerna av gamla slätte- och beitemarker som hävdas på gammalt sätt? Vad sker på andra ställen än Ryghsetra och Bøensætre? Hur är det med bete och slätter på de norska sättrarna till exempel? I förbundets handlingsplan fram till 2005 står att förbundet i Norge skall arbeta aktivt för att bevara så många som möjligt av dessa marker. Vad säger Axe Østebrøt och Ann Norderhaug?

När nyfikenheten vädras kan jag också passa på att fråga Camilla Rosengren och Liisa Eerikainen hur det går med arbetet för att bevara Finlands parker och trädgårdar. Där skulle ju tyngdpunkten läggas då det gäller förbundets finska verksamhet de närmaste åren.

Naturligtvis är det lite fult att fråga så här offentligt, men det tar ofta bättre så. Dessutom kan det ju väcka någon som är beredd att hjälpa oss att snabbare nå målen. Tag Björn och Hans som goda exempel!

Hjördis är en finsk kvinna som är lätt att bli förtjustad av. Hon förekommer i en bok av Lars Nyberg, som heter Ekon från hembyn. Hembyn är Kila by i Karis. När berättelserna skrevs för tre decennier sedan var byn kreaturslös. De djur hon hade skött var sålda inåt landet. Hon hade gråtit då hon fällde kommentaren:

- *Å språki - hur ska dom stackarena begripa när den nya dejan börjar tal finska meddom? De arma stackars kokräkin kommer ju int att förstå någo alls!*

Sven Nyberg, broder till Lars, tecknade Hjördis.

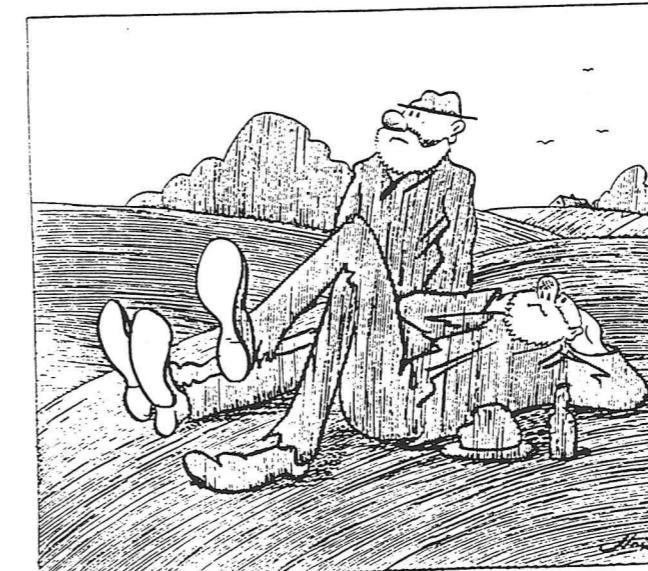
- Tiden går, även om man sitter.

Språkliga problem har även Mikael Niemi mött. Uppväxt i Pajala med flerspråkigheten. Finska, svenska och tornedalsfinska.

Men det var inte bara språket. Som Pajalabo låg man i lä, det slogs fast från början. I kartboken kom Skåne först, tryckt i en extra stor skala, fullständigt nerlusat med röda streck som betydde landsvägar och svarta prickar som betydde samhällen. Därefter kom de andra landskapen i normal skala, allt längre norrut ju längre man bladrade. Och allra sist kom Norra Norrland, tryckt i extra liten skala för att få plats, och ändå fanns där knappt några streck eller prickar alls. Nästan allra högst upp på kartan låg Pajala, omgivet av brunfärgad tundra, och det var där vi bodde. Bladrade man tillbaka såg man att Skåne var lika stort till ytan som hela Norra Norrland, fastän grönfärgat av helvetes bördig jordbruksmark. Det tog många år innan jag genomskådade skalsystemet och insåg att Skåne, hela vårt sydligaste landskap från kant till kant, skulle få plats mellan Haparanda och Boden.

Så skriver Mikael i Populärmusik från Vittula. En landskapsskildrare värd att uppmärksamma.

Vi ses

- Det är högt i tak, Sofokles.

- Ja, det är skönt att vi inte ska måla det

Kunstneren Robert Storm Petersen døde - 66 år gammel - i marts 1949. Igennem et halvt århundrede nåede denne fantastisk flittige kunstner at tegne mere end 60.000 tegninger, male ca. 400 malerier, skrive en lang række bøger, udføre store dekorations-opgaver, skrive til og optræde i revyer og kabaretter og meget andet. Hans humor og filosofi er Danmark.

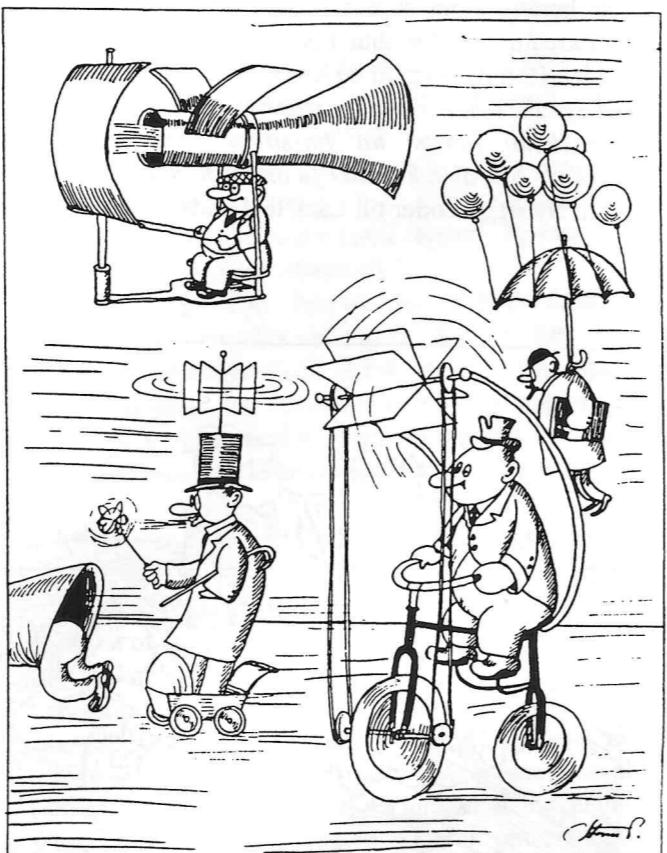
I hans arbejder fra ungdomsårene er det ikke vanskeligt at pege på lån og påvirkninger fra andre kunstnere, som han beundrede eller blev ven med. F. eks. Albert Engström, Holbeck, Edvard Munch, Toulouse-Lautrec og den franske tegner Depaquit. Den politiske og sociale satire, som var så stærkt på mode i begyndelsen af det 20. århundredet, påvirkede ham naturligvis også, men hans blik for det komiske var det dominerende, og satiren kom snart til at spille en mindre rolle i hans kunst, selv om han bevarede sit skarpe blik for menneskelig indskrækthed og egoisme. Snart skabte han sin egen stil, sin egen helt originale og humørfyldte tankeverden.

Storm var en mild og fredlig mand, hans kunst kalder først og fremmest på smilet og latteren, men latteren er aldrig ondskabsfuld (men har sommetider et stænk af tragik) og ved nærmere betragtning opdager man ofte, at hans tilsyneladende nonsens rummer megen livsvisdom, megen sympati og medfølelse med de agerende.

Hans populæreste humoristiske figurer er ubestridt vagabonderne. Godlidende, elskværdige, høflige, vittige, lyriske, naturelskere, asociale, arbejdssky, drifkfældige, folk der har "melt sig ud af samfundet", som vi siger. I begyndelsen mad navne som Gnubbe Hans, Kluk Niels, Lodvig med rotteøjet og lignende, senere genialt omdøbt til Arkimedes, Perikles, Aristoteles o.s.v. Der er ingen figurer, Storm havde større sympati for, end disse frihedseskende gentlemen, og ingen han har udstyret med så megen pragt i form af potteplanter, vækkeure, kroge og kramper som disse tvivlsomme herrer.

Hans "fluer" (og som efterhånden blev til ca. 4000) og som stadig lever videre i aviser og i bogform, har vist sig at være det mest bestandige af Storm P.'s store produktion, og er vel også de tegninger og tekster, der bedst viser arten og rigdommen i hans humor og hans filosofi.

Meget mere kunne nævnes; men lad billederne tale for sig selv, de fortæller bedre end ord om det fantastiske Danmark og den verden som geniet Storm P. skænkede os - ingen anden dansk tegner har kunnet give os noget tilsvarende i arv.

Storm Ps uppfinningar är klassiska som da Vincis.
Här lanseras idén om bättre utnyttjande av vindkraften,

Björn Molitor

Hjortar - ett alternativ som Betesdjur

Hjortar är flocklevande idisslare alldeles som nöt och får och kan i princip hållas som dessa. Hjortarna har dock kvar mera egenskaper från då de var vilda. Det är mer skillnader i produktionsmodell som avgör effekterna av hjortbetet än skillnaderna mellan djurslagen. Det finns ju också skillnader mellan olika kreatursrasers sätt att beta.

Den studie som Hans Sandberg och jag har gjort och som i korta drag refereras här har naturligtvis inte kunnat ge svar på hur och om hjort kan hållas för att ge optimal naturvårdsnytta. Vi har dock fått indikationer på att hjortar är ett fullt acceptabelt alternativ för att behålla en flora och fauna i gott skick.

Lägger man upp produktionen så att den skall ge samma positiva effekter som nöt eller får, ger den också samma negativa effekter. I den mest extensiva produktionsmodellen, där jakttillfället är en viktig del av intäkten, vill man ha så stora och sammanhängande hägn som möjligt. Där begränsas möjligheten att styra betestrycket.

Hjortar som naturvårdare

Den nuvarande svenska lagstiftningen ger möjlighet till en mer extensiv djurhållning med hjort, än med nöt och får. Möjligheten att bevara landskapet öppet och i hävd ökas därför ifall man har hjortar som betesdjur. De kan hållas i drift enklare och billigare än våra traditionella husdjur vilket är en fördel för många med små möjligheter att hålla fasta tider, ha daglig tillsyn och ge ständig passning under exempelvis kalvning.

Hjortar sett ur ett socialt perspektiv

Inom projektet finns exempel på markägare som genom hjortalternativet funnit en produktionsform som passar till ett liv som pensionär eller gått att kombinera med ett arbete i annan verksamhet. Gården har kunnat behållas i hävd och arbetet med djuren är inte för krävande, ekonomin bedöms som acceptabel. Hjortproduktion ger en meningsfull aktivitet och naturvårdsnyttan värdaras högt.

Det finns emellertid exempel på att lönsamheten bedömts som alltför svag. Vi vill därför rekommendera att nogräkna på hjortalternativet innan satsning på detta görs. De jakttillfället som vissa hjorthägn erbjuder ger friskvårdseffekter och naturupplevelser. De ger också värdefulla biinkomster som övermatningar och måltider samt kundkontakter vilket många hägnägare upplever positivt.

Hägn för promenad och djurobservationer ger positiva skönhetupplevelser och kontakt med djuren. Hjortar är också ofarligare djur än nötkreatur.

Naturvärden i naturbetesmarker

Genom betet bidrar hjortarna till att hävd betingade naturvärden i odlingslandskapskapet bevaras. Sådana naturvärden är växter, insekter, svampar eller larver som är i behov av betning för att arterna skall kunna leva vidare. Om hävden upphör riskerar de att försvinna.

Många växtarter per ytan, kännetecknar grässvålar som hävdats med lång kontinuitet. Sådana grässvålar har ett mycket stort bevarande värde. Grässvålar som dock har få växtarter per ytan är oftast mindre intressanta i ett bevarandesammanhang. Undantag kan vara vissa fuktiga och våta naturliga fodermarker.

Kan då hjortar ersätta traditionell tamboskap som landskapsvärdare?

Bara två hägn av de vi har studerat har lång beteskontinuitet med hjortar; Gripsholm (1850) och Bjärka-Säby (1600-talet).

När det gäller hägnet i Bjärka-Säby återfinns här en hävdgynnad vegetation endast i mindre omfattning vid stenar och berghällar. I den övervägande delen av hägnet finns en flora (hundloka, ängsgröe, kamäxing) som hör hemma i betesmarker som fått handelsgödsel.

I Gripsholm finns hävdgynnade arter inom flera områden, främst inom de partier som är mer eller mindre helt öppna. I de områden där trädskiktet är halvöppet till slutet, finns dock få ängs- och hagmarksväxter.

Flertalet av de studerade hägnen har tillkommit under den senaste 15-20 åren. I flera av dessa hägn finns hävdgynnade växter, men deras närvär är ett resultat av en tidigare månghundraårig hävd med slårter eller bete. I ett hägn, Valstahägnet, kan konstateras att marken påverkats negativt under senare år på grund av alltför intensivt åretruntbete.

Om hjortar hållas på samma sätt som övriga betesdjur och bara vistas i hägnet under vegetationsperioden, bör beteseffekten bli ungefär densamma som med tamboskap. År det våta marker som skall hävdas är kronhjorten alternativet, medan dovhjort skall ha fast mark.

Våtmarskfåglar i hjorthägn

Att utifrån de två fågelinventeringar vi gjort dra långtgående slutsatser om hjortbetningens inverkan på fågelfaunan är vansktigt. Variationer av antalet våtmarskfåglar är ett komplicerat samspel mellan överlevnad på övervintringsplatser, reproduktionsresultat över en längre period och även i ett längre perspektiv, över större ytor.

Något negativt med hjortbetningen i dess nuvarande form har emellertid inte konstaterats. Många arter gynnas av betning och fågelfaunan hade säkerligen varit mer utarmad om betningen upphört helt i Bärby och Kilsven, där vi gjorde våra inventeringar.

Ekhagmarker

Det mest tyder på naturvärden som är knutna till äldre solitära lövträd, exempelvis larver och insekter, kan bevaras i hjorthägn. I flera av de studerade hägnen återfinns intressanta och bevarandevärda larver, insekter och vedsvampar. I häggen Gripsholm och Bjärka-Säby finns flera rödlistade arter. Hjortarnas bete hämmar löv- och barruppslag, som kan växa upp och skada de äldre lövträdens kronor.

Skogsbyte

Utmarksbete - eller skogsbyte - är idag ovanligt i Sverige. Med ett väl avvägt betestryck, som kombineras med plockhuggning, kan man i hjorthägn uppnå beteseffekter lika de i det tidigare traditionella utmarksbetet med nötkreatur.

Landskapsvårdande bete och röjningar

Avsaknaden av röjningar kan bero på att det som regel inte finns några naturvårdande ambitioner i de besökta hägnen. Unga träd och buskar har istället betraktats som en betestillgång. Hjortar förväntas nämligen i allmänhet hålla unga buskar och träd borta.

Studien visar att vid en för låg beläggning och alltför tidigt påbörjad tillskottsfodring, klarar djuren inte att hålla borta igenväxningsvegetation. Om inga röjningar utförs innebär det också att landskapselement som stenmurar, odlingsrösen m.m. ofta göms i igenväxningsvegetation.

Betesputsning av betesvallar förekommer vilket är positivt, men dock putsas sällan naturliga fodermarker som t.ex. strandbeten - en åtgärd som både höjer naturvärdet och förbättrar markens produktionsförmåga.

Skötselplan

Genom att upprätta skötselplaner för de enskilda hägnen kan en bättre natur- och kulturmiljönytta erhållas. Därför bör länsstyrelserna framöver upprätta skötselplaner i hjorthägn där särskilt höga natur- och kulturmiljövärden finns dokumenterade, exempelvis strandängsfåglar eller ovanliga larver eller vedsvampar.

Tillskottsfodringens effekter

Tillskottsfodring sker i alla hägn vintertid, vilket på sikt leder till att den hävdberöende florans successivt utarmas på grund av en höjd näringsnivå i marken. I jakthägnen rör det sig om relativt små mängder medan det i produktions häggen blir betydligt mer. Omfattande tramp vid foderplatsen under vintersäsongen innebär att grässvälten trasas sönder, vilket också har en negativ effekt på hävdgynnade värden.

Mycket är vunnet genom att förlägga utfodringen till områden med trivial flora och därmed styra bort djuren från mark där värdefull flora finns. För att undvika gödslingseffekter på speciellt värdefulla marker måste dessa områden stängas från under vintern.

Miljöstöd i hägn

Inom ramen för EU:s miljöstöd (fr.o.m. 1995) kan länsstyrelserna tillåta bete med hjortar i naturbetedsmarker. I flera av de studerade hägnen finns idag miljöstöd. I förslag till nytt miljöstöd fr.o.m. år 2001 finns fortsatta möjligheter att söka miljöstöd för brukare som har lämpliga markslag i hägn.

Förslaget bygger på att en grundersättning på 1000 kronor per hektar utgår för betesmark. Därutöver kan utgå olika tilläggsersättningar (maximalt 1400 kr) som prövas individuellt av länsstyrelsen efter ansökan av jordbruken. Således kan 2400 kronor utgå per hektar för en naturbetedsmark.

Troligtvis kommer stödet för ekologisk odling att sjunka fr.o.m. år 2001 till 500 kr per hektar. Mycket tyder på att även det generella stödet för vallar försvinner. Eftersom många brukare har sökt ekologisk odling för betesvallar (åkermark) i hjorthägn, kommer detta att innebära en klar ekonomisk försämring.

Ekonomin i hjortproduktionen

Hjortproduktionen är, ställd i relation till nötköttsproduktion, i ett underläge då inga djurersättningar utgår till den. Med de nya EU-reglerna tycks det också som mer pengar kommer att kanaliseras genom djurbidrag på bekostnad av markersättningar, vilket kommer att vara till men för hjortproduktionen.

För att kunna göra en riktig jämförelse måste man räkna på varje enskilt fall och med aktuella EU-ersättningar. Man måste också väga in hur produktionen skall fungera i praktiken med den större mängd passning som uppstallade djur kräver. Finns inte lämpliga byggnader för nötköttsproduktion utan nybyggnad eller ombyggnad måste till, hävdar sig hjortalternativet mycket väl.

Hjortproduktionen är också under utveckling och ligger i tiden då det är den mest djurvänliga köttoproduktionen med djur som lever på ett naturligt sätt fria från kemikalier och tillsatser. Produkterna fyller också dagens krav vad gäller kvalité och lite innehåll av fett.

Hjorten som alternativ till tamboskap

Hjortar är ett betesdjur i likhet med vår tamboskap och skillnaderna mellan de djur som skapade mångfalden i våra betesmarker och hjortar är troligen inte större än vad den är mellan gårddagens och dagens husdjur.

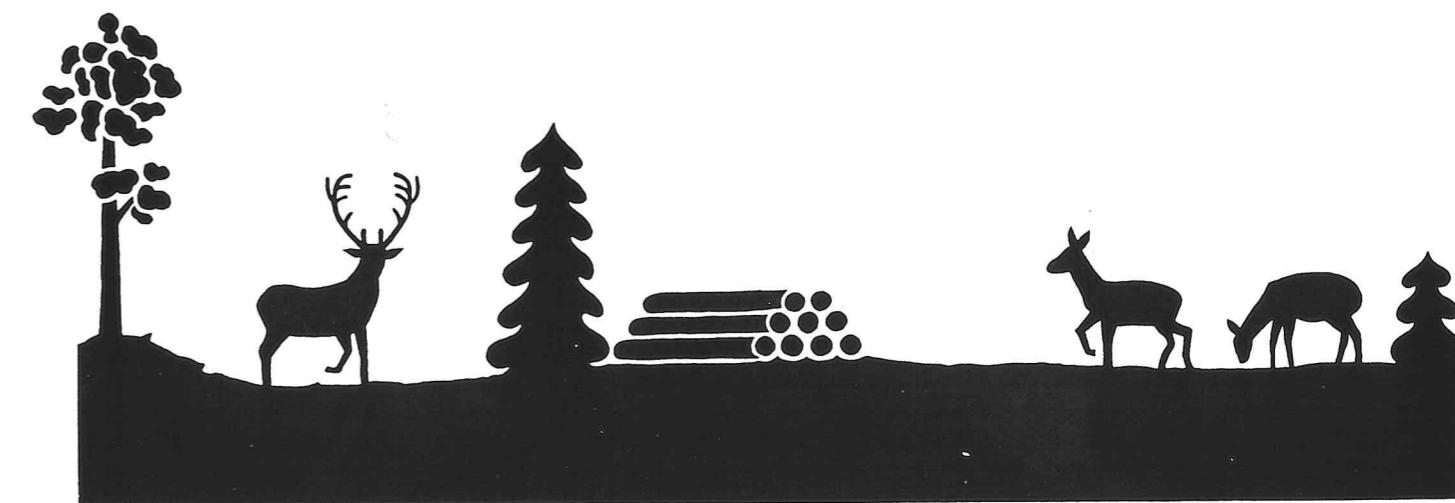
De stora skillnaderna på beteseffekterna ligger mer i beläggningstäthet och i hur produktionen är upplagd.

Med dagens lagstiftning som säger att, hjortar inte får stallas in medan vår tamboskap måste stallas in under vintern, ger hjortar möjlighet att hålla betesdjur om byggnader saknas. Hjortar ger också möjlighet till en mer extensiv djurhållning, även om naturligtvis ingen avkall får göras på deras välbefinnande och ständig tillgång på mat och vatten.

Hjorten har inte exakt samma betesval som nötkreatur, de är mer blad och buskbetare, men om skillnaderna är mätbara ifall de hålls på samma sätt som nötkreatur vet vi inte.

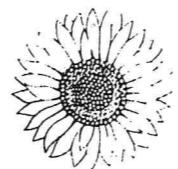
Det finns mycket mark som behöver betas men där kraven inte är så stora och här kan hjortar göra mycket nytta. År det speciellt värdefulla marker - sett ur natur- och kulturmiljösynpunkt - får produktion och ersättningar anpassas till de krav som ställs.

Vår studie har visat att hjortar kan vara ett alternativ till nöt och får. Hjortarna ger en ökad möjlighet till bevarande av natur- och kulturmiljövärden i vissa typer av betesmarker, främst ekhagmarker, strandängar och skogsbeten. Sedan måste naturligtvis den produktion som väljs anpassas till aktuella krav.

Christer Boëthius

Ängsdagbok 2000 från Skenla hemhage i Weckla

30 APRIL **Fagning.** I år fagades ängen av medlemmar från föreningen Småbrukare i Sörmland. Vi var sex karlar som fagade i vårt anletes svett, denna rekordvarma sista april. Fagningen är ett sätt för småbrukarföreningen att stärka sin kassa, eftersom jag betalar för hjälpen. Från 9.00 till 12.00 höll vi på.

8 JUNI **Ryckt hundloka.** Två små knippor blev det. Orkidéerna har redan börjat att blomma. I mitten på maj blommade nio smörbollar.

14 JUNI **Studiebesök.** Besök på ängen av Kirsi Östberg från Åsa folkhögskola med en klass kvinnliga studenter, som läst naturvetenskapliga ämnen. Jag berättade lite om ängar och hagar för dom och efter vandring genom ängens blomster bjöds det medhavd fika vid gårdesgården. (Av fjolårets veketåg syns inte så mycket i år, det har väl regnat för lite. Det är på gränsen till torka på ängen.)

22 JUNI **Hyss.** I år är det kanske året lagom, för just då regnet behövs, så kommer det i lagom dos - hittills i alla fall. I dag när jag joggade förbi ängen var "ängvaktar'n" med fru på vandring i den nybadade ängens doftande blomprakt. I vinddraget från min "höga" fart hörde jag dom mumla: fantastiskt, faaantastiskt. Och nog är dom fantastiska, orkidéerna, nära dom blommor. I år är de fler än någonsin, särskilt nattvioler.

I förrgår var det hit en fotograf Ulf, skickad av journalisten Mats Ottoson i Wij, som vill göra en artikel om äng och slätter. Ulf här, han hade mycket hyss för sig. Jag fick ta av mig barfota, kavla upp byxorna och strutta runt i ängen med lien. Så tog han fram en solskiva och bländade mig, för att bilderna skulle bli bra, tror jag.

Jag gillar'nt inte riktigt, men han försökte nog förmedla en urban drömbild av livet på landet. Fan! jag kände mig handikappad utan dojar. Så tänker de komma till slättern båda två. Vi får se om dom tar av sig skorna.

15 JULI **En nykomling.** I dag högg jag upp de åtta vindfällen som sedan hösten legat och blockerat "gatan" upp till ängen. När jag får överskottsenergi ska jag dra undan riset och sätta upp stängslet igen. Det frasade om skallrorna då jag gick till och från gatan. Hittade också en nykomling. Dianthus deltoides, enligt floran. Vanligen kallad backnejlika och troligen är jag pappa till förekomsten eftersom jag har för mig att jag norpat frö vid Häradsvägen för några år sedan. Välkommen säger vi väl till denna vackra blomma.

Snart hittar jag nog sjögräs också om det här regnandet ska fortsätta. Så det där med lagom får jag nog "åta upp". (Men åkergrödorna har inte varit så här jämna och fina sedan 1974.) Annars är det ängsskallrorna som dominérat ängen, nu sedan orkidéerna lagt av för i år.

24 JULI **Humlesurr och klöver.** Efter arbetet med slätter i allén var jag upp på ängen ett tag för att se hur det ser ut inför den stundande slättern. I den varma och soliga aftonen var där ett fantastiskt insektsliv. Det mest påtagliga var den stora förekomsten av humlor. Rödklint, ängskära, kovall och klöver, där var humlor i varenda blomma och för några höll sommare på att ta slut.

Humlan, hon låg som på lit de parade i rödklintssarkofagen. Försvagad, men krampaktigt klamrade hon sig fast, som sökte hon tröst och lindring i den livgivande blommans vackra kalk.

30 JULI **Slätterdags.** Efter ett ohyggligt regnande under juli sken det så upp och blev en fantastisk slätterdag, i vart fall vad gäller vädret. Deltagarna räknades till 22 stycken. Detta är naturligtvis en engångsföreteelse och inte en nedåtgående trend?

Ulf fotograf och Mats Ottoson kom förståss, men nog behöll dom skorna på. 1/3 av ängen blev oslagen, får se hur vi gör med den saken. På med kossor eller kämpa vidare ensam. Vad tycker Du?

Sören Gustavsson kom, sjöng och spelte gitarr och hans bror var med och sjöng för oss. Sillen och potatisen var i år bytt till ärtsoppa. Det smakade inte dumt det heller.

Resultatet av Ulf och Mats reportagemödor ska så småningom publiceras i skriften Gods och gårdar.

5 AUGUSTI **Föryngringsfrågor** Jag var i dag på slätter vid Kärrtorp på Stenhammar. Vi i Naturskyddsföreningen har vår äng där. Sex liar och en räfsa mönstrades in. I stort är det samma grönade

gentlemen, som deltog på Weckla, så föryngringen bland slätterfolket bekymrar mig. Ännu några år kan vi nog slita på gubbarna och gummorna, men var i himlens namn hittar vi nästa generation? Efter 13:e året med ängslått borde ju skaran ha utökats med några stycken, tycker man, snarare är det tvärt om.

Hav förträstan Du lilla hop!

6 AUGUSTI Kört bort höet från ängen.

Fortsättning följer.

Efter Bert Olls, Året i Byn

Per Øystein Klunderud og Anbjørn Høivik

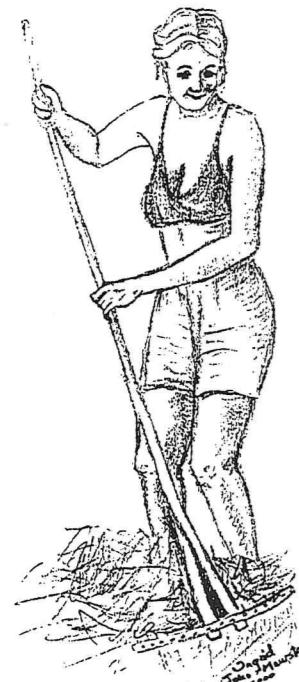
Slåttekurset på Ryghsetra

Ryghsetra ligger sørvest med fin utsikt over Hagatjern i åstraktene sør for Mjøndalen. Det lille gårdsbruket ligger nærmere 300 meter over havet, men et gunstig lokalklima og kalk i berggrunnen gir grunnlag for et mangfoldig plante- og dyreliv. Gården er botanisk og kulturhistorisk sett svært verdifull. I nasjonal registrering av verdifulle kulturlandskap er Ryghsetra et av 104 områder i Norge som regnes som spesielt verdifulle. Enga på Ryghsetra utgjør ca. 30 dekar, og er blandt de største og best bevarte urterike slåtteengene i Norge. Området har svært høy botanisk verdi. Totalt er det registrert nær 150 karplanter her. Kulturminner som verneverdige bygninger, stiengjerde og styvingstrærer bidrar også til å gi en høy agrarhistorisk verdi.

Det er to gårder som har båret navnet Ryghsæter. Den ene har skiftet navn til Solsetra, og ligger som nærmeste nabo til Ryghsetra. Begge gårdene ble ryddet og brukt som setre under gården Rygg Mellom. Rygg-gårdene ligger i bunnen av Drammensdalen rett øst for Mjøndalen sentrum.

Når seterdrifta her tok til veit en ikke, men det er ikke usannsynlig at det var landbruksaktivitet her så langt tilbake som tidlig på 1300-tallet. Midt på 1800-tallet ble de to setrene skilt fra Rygg Mellom som egne gårdsbruk.

Midt på 1940-tallet var en hest, to kyr, et ungdyr, en gris og ti høns buskaperen på Ryghsetra. I løpet av de siste halvsekulet har dyreholdet på gården opphört. Men hesten ble beholdt helt opp til vår tid; først sein på 1980-tallet tok traktoren over arbeidet i slåtten.

Till vänster: *I arbete med svensk raka*.
Till höger: *Slåtter med orv från Hallingdal*,
Numedal (stjärtorv) och *Romsdal (naturböjt)*.
Teckningar av *Ingrid Tuko Maurstad*

Naturvernforbundet i Buskerud har de siste 10 års engasjeret seg i arbeidet med kulturlandskapet, og da spesielt med tanke på å registrere og drive skjøtsel i biologisk verdifulle områder. Den viktigste "møteplassen" har blitt *Slåttekurset på Ryghsetra*.

Slåttekursets viktigste intensjoner, som også har blitt bekrefta under gjennomføringene og gjennom tilbakemeldinger fra kursdeltakere, sammanfattes slik:

- En møteplass for de som interessert i praktisk skjøtsel av verdifullt kulturlandskap.
 - Et sted der det knyttes kontakter, og der man kan stille spørsmål og få svar og ideer gjennom personlig kontakt og gjennom oversikt over litteratur, prosjekter m.m.
 - En internasjonal møteplass; de 3 siste åra har det vært deltakere fra Pärnu fylke i Estland, mens årlig er medhjelpere fra Sverige.
 - Fagkurset er ett av få kurs der hele familien har stort utbytte av å delta.
 - Gi opphav til aktiviteter i kursdeltakernes hjemmeområder.

Slåttekurset er et fagkurs der praktisk arbeid er satt i fokus, der familien kan være med og der dugnadsarbeid og fordypning i engas hemmelighetsfulle biologi blir avløst av svalende dukkerter i Hagatjern. I løpet av kurset blir størsteparten av enga slått med ljå. Engas botanikk og fauna blir inngående studert. Vi går nøyne inn på slåttenes redskaper. Det blir satt opp hesjer, og vi får innblikk i ulike tradisjoner og arbeidsmåter som kursdeltakere og medhjelpere har erfaring med.

Kurset gir deg førstehånds kunnskap om hvilke biologiske verdier vi finner, og læring gjennom praktisk arbeid for å kunne beholde disse verdiene. Utflukter gir mulighet for å se på andre typer kulturlandskap.

I år 2001 kan Naturvernforbundet i Buskerud (NiB) for 8 året på rad og i samarbeid med grunneierne, Sigrid og Odd Wendelborg, inviter til slåttekurs på Ryghsetra i Nedre Eiker kommune.

Nordisk kulturlandskapsforbund ønsker å støtte

Tidspunktet for 2001 er 5.-8. juli.

**Spørsmål om kurset og påmelding rettes til
Naturvernforbundet i Buskerud
(fylkessekretær Per Ø Klunderud)**

N-3322 DARBU Tlf +47 / 32 75 05 04

Gjennom de første åra har ca. 175 deltagere blitt kurset; bønder, faglærere i landbruket, ansatte ved museer, naturforvaltere, enkeltpersoner og familier.

Kurset har plass for intill 35 deltakere. Medhjelperne teller ca. 25 personer. De senere åra har Åke Carlsson fra Sverige vært instruktør i lauving og restaurering/nyskaping av styringstrær. Han er en av Skandinavias fremste kjennere på området.

Tanken om et slätterkurs på Ryghsetra ble unnfanget etter deltakelse fra Buskerud 1993 under kurset "*Lien och slätterängen*" i Ödenäs i Västergötland i Sverige.

OBS!

*Dette kurset som fremdeles består, går fra torsdag til
søndag første helga etter 20 juli.
Informasjon på tlf +46 / 322 531 39 el. 322 500 95.*

Prosjekt ENG(LE)VAKT

- Fagrapp og veiledningshefte - en metode for å kunne bedømme biologisk verdifullt kulturlandskap. Utviklet av NiB.

I metodikken har målet vært å påvise pålitelige indikatorarter knyttet til de ulike elementene i kulturlandskapet; slåtteeng, beitemark/beitehage, styringstrær, lauveng, rydningsrøys/steingjerde, åkerholme, gammel åkerjord, dammer, bekkedrag og gårdstun/bygningger.

Fagrappport på 74 s. som utdypet metodikken: Kr 50,-
Veileddningshefte m fargetrykk til bruk ved
inventeringer og opplevelser i felt Kr 50,-

Bestilles fra
Naturvernforbundet i Buskerud
N-3322 DARBU

Kelvin Ekeland

Människan, växterna och djuren

Etnobiologi i Sverige

Vid årsmötet 1997 presenterade jag första gången det svenska arbetet med en etnobiologisk handbok. Kulturlandskapsförbundet hörde till initiativtagarna. Idén stöddes kraftigt av Centrum för biologisk mångfald, CBM, och dess chef Urban Emanuelsson. Övriga bakom idén var Lars-Åke Gustavsson på Fredriksdals friluftsmuseum, Staffan Thorman, Naturhistoriska riksmuseet, Bengt Rosén, stiftelsen Skansen och Else-Marie Strese från Julita - Sveriges lantbruksmuseum.

Så småningom slöt sig Inga-Maria Mulk, Ájtte - svenska fjäll- och samemuseum till gruppen, som också bildade en ledningsgrupp för projektet.

Det konkreta arbetet för att genomföra idén har gjorts av forskartrojkan biologen Börge Pettersson, etnologen Ingvar Svanberg och farmakognosten Håkan Tunón. Vid lanseringen av projektet har etnobotanisten Paul A. Cox vid Botaniska trädgården på Hawaii, som under arbetets gång innehämt Konung Carl XIV Gustafs gästprofessur i miljövetenskap vid CBM, bistått med sitt kunnande. Kung Carl Gustaf har också visat ett personligt engagemang i projektet.

Arbetet med handbokspaketet "Människan, växterna och djuren: etnobiologi i Sverige" har sakta avancerat. Artiklarna till första volymen befinner sig i korrekturstadium och ska vara en färdig bok den 24 september 2001. Då planeras en högtidlig presentation i Kungliga Skogs- och Lantbruks-akademien lokaler i Stockholm. Sedan sker en bred introduktion vid Bokmässan i Göteborg 13-17 september och 27 september släpper förlaget Wahlström & Widstrand recensionerna.

Förutom färdigställande av manus, sättning och korrekturläsning, diskussioner om layout, upplägg och redigering har arbetet också innehållt att ett omfattande illustrationsmaterial tagits fram, delvis med hjälp av enskilda och i projektet medverkande museer och organisationer. För att hinna med den fortsatta utgivningstakten har också författandet till de kommande volymerna kommit igång. Omslag och titlar för de övriga två volymerna är också klara.

Förlaget har noterat ett förvånansvärt stort intresse från bokhandlarna.

I Nationalencyklopedins årsbok 2000 finns en essä om etnobiologi som forskningsområde, och i Nationalencyklopedins tidning, som i princip når alla som köpt uppslagsverket, ges i intervjuform en presentation av projektet. Också i skriften Studia ethnobiologica, där vetenskapliga studier och konferensrapporter publiceras, har flera volymer utkommit.

Boken Havsråttor, kuttluckor och rabboxar: Folklig kunskap om fiskar i Norden av Ingvar Svanberg har utkommit i samarbete med Arena förlag. Ingvar Svanberg kommer även med Siskeburar och guldfiskskålar på Arena. Dessutom kommer Annelie Mattisson & Ingvar Svanberg med Flora Lapponica as an Ethnobotanical Sourcebook. Skadedjur och ohyra - bekämpningsmedel i Sverige förr och nu av Walborg Thorsell & Håkan Tunón, ges ut av Fauna & Flora.

Samisk etnobiologi: människor, växter och djur i norr, redigerad av Ingvar Svanberg och Håkan Tunón, innehåller de viktigaste bidragen från konferensen på Ájtte 1999. Volymen utgavs i samarbete med förlaget Nya Doxa. Bidraget till symposiet på Julita förra året rörande "Jordbrukets grödor i människans tjänst" kommer att tryckas i en antologi som redigeras av Else-Marie Strese och Håkan Tunón.

Ytterligare ett par titlar i serien föreligger i tryck. En bra presentation av projektets verksamhet och publikationer finns också tillgänglig på Internet (www.cbm.slu.se/etnobia.htm).

CBD Artikel 8j

Projektet presenterades också vid UNEP:s partskonferens i Sevilla i mars 2000 rörande Konventionen för biologisk mångfald, Artikel 8j: med förbehåll för den nationella lagstiftningen respektera, bevara och bibehålla kunskaper, innovationer och sedvänjor hos ursprungliga och lokala samhällen med traditionella livssätt som är relevanta för bevarandet och det hållbara nyttjandet av biologisk mångfald, och främja en bredare tillämpning av dessa, med godkännande och deltagande av innehavarna av sådana kunskaper,

innovationer och sedvänjor, samt främja rättvis fördelning av nytta som uppkommer vid utnyttjandet av sådana kunskaper, innovationer och sedvänjor;

Vid konferensen kunde projektet presentera en volym på engelska med bidrag om traditionell ekologisk kunskap i norr, Ecological Knowledge in the North: Studies in Ethnobiology, som väckte stor uppmärksamhet bland delegaterna. Även Miljödepartementet konstaterade med intresse att Sverige genom projektet redan påbörjat dokumentation om traditionell och lokal ekologisk kunskap, något som alla länder som skrivit under konventionen numera är förpliktigade att göra. Miljödepartementet har i flera skrivelser sedan särskilt nämnt projektets betydelse.

CBM har också tagit initiativ till en särskild forskarkurs rörande etnobiologisk metod. Kursen planeras att genomföras i samarbete med Ålands högskola.

Ett symposium Trädgårdens växter till nuta och nøje 12-14 juni 2001 planeras vid Fredriksdals friluftsmuseum; Helsingborgs museum. Ett digert program med bl a exkursion till Uranienborgs trädgård på Ven till en kostnad av 2 300 SEK. Restplatser kan finnas. Tala med Cecilia Wånge på tel 042-10 45 30.

Projektet dras för närvarande med ett omfattande underskott, vilket på lång sikt äventyrar att projektet kan genomföras som planerat. Merparten av de löpande utgifterna belastar nu CBM:s driftsanslag.

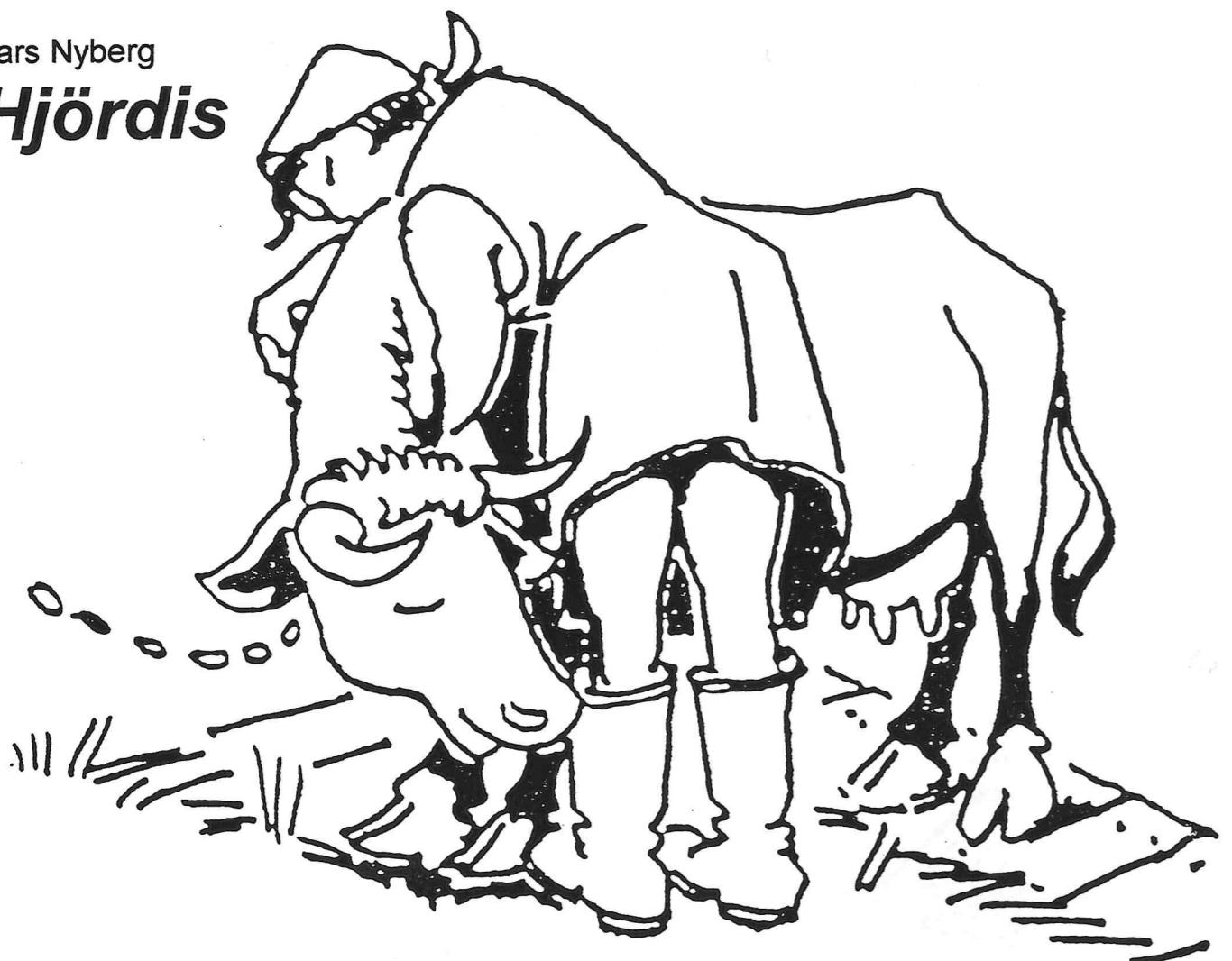
Dessutom har visst tillskott kommit från bland annat Ájtte och Naturhistoriska Riksmuseet vilket har möjliggjort att projektet kunnat genomföras till dags dato. En samlad finansieringsstrategi har ännu inte kunnat utformas. Ledningsgruppen måste finna en handlingsplan för finansiering inför det fortsatta arbetet.

Fäbodmiljöerna är etnobiologiska gulgruvor.

Lars Nyberg

Hjördis

Kreatur var Hjördis liv. Genom dem levde hon riktigt ut. I tur, som de ropades upp, kom djuren till fällan för att bli mjölkade. Det var varmt. Solen stod vid himlaranden. Hjördis sjöng. Pauserna i sången utfylldes av lantlivets skönaste ljud: det rytmiska fräsandet av mjölkstrålar i en skummande spann.

Full i harmoni var hon bara i ladugården. När hon trädde in hälsade djuren henne med en mångstämmig kör. Vad än människorna var i sin värld och vad de än sade henne: här visste hon, att hon var välvkommen. Här behövdes hon, här var hon uppskattad. Hon var mikroskopiskt närsynt för varje djurs beteende, för varje blemma i deras hud, för deras blickar och läten, för deras törst eller aptit, håglöshet, oro eller tillfredsställelse.

Tala inte med henne om de osjäliga kreaturen! För henne hade de alla fullt utvecklad individualitet. De kunde vara ouppfostrade och självsvåldiga. De kunde vara hjälpsamma, fogliga, villiga och tillgivna. Framför allt detta sista. När kons pastellblå blick sökte Hjördis ansikte och den våta skarptaggiga tungan liksom ett fiskrensjärn drog över hennes hand: då smalt Hjördis. Hon älskade sina kor med hela kraften av sitt starka och lättörliga temperament. När det var som bäst och hon trodde sig säkert ensam kunde man se henne slå armarna om halsen på något av djuren och tala till det med en röst som var full av nästan rusig lycka. Och ingen barnaföderska kunde ha varit föremål för större omsorg och skarpsynt oro än den med vilken hon földe varje ko som redde sig till börd. Midnatt eller middag, morgon eller kväll trampade hon av och an mellan fåhus och nattläger medan hon väntade.

Mikael Niemi

Och detta är Tornedalen

Och detta är Tornedalen -
ett land där plogbilarna dundrar som drakar med röda vingar
längs vägarna och täljer snö över barnen som gömmer sig
i drivorna

en älvdam som kan många smugglarhistorier, som spränger isen
med sin bryska yxa på vårarna, som svalkar bastuheta
kroppar från två nationer och bär midnattssol och
tjuvfiskare på sin arbetarrygg

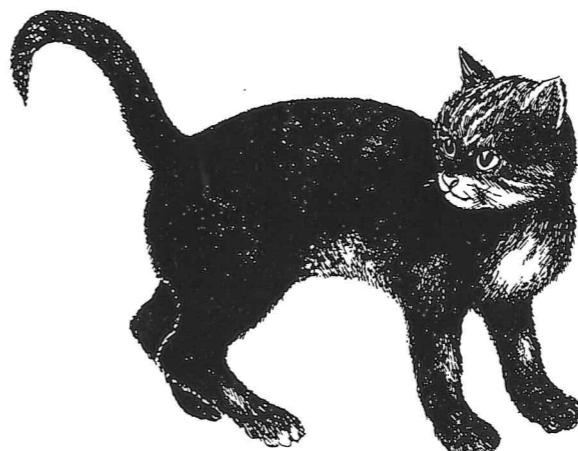
byar med fler fiskeställen än pojkar, byar med tre gatlysen
och en rutten mjölkpall, med krumma gummor som säger
nå och jo och kokar kaffe som doftar himmel och bönenmöte

gubbar med kniv i bältet och grovsalt i fickan, gubbar som
kan bygga tjärdalar och lossa timmerbrötar,
gubbar som äter nyfångad harr på kvällen
och tänker på lillbrorsan som drunknade i forsen

ungdomar som gillar hårdrock och torrkött och far till jobbet
i gruvan i trimmade jänkare, ungdomar som står kvar på
gården och pratar med satan medan sinnessjukdomens långa
skugga vrider sig runt som en timvisare

hundar som heter Seppo och kutar mellan råtthålen på
ängen,
som jagar längtradare på landsvägen eller står vid
bäckmynningen och tuggar på en knastrande gäddskalle

främlingar som en gång föddes häruppe, som kommer varje
sommar och läser upp pörten och vedbodar,
som sitter en stund på ålderdomshemmet
och matar en gamling med fil och välling

Mikael Niemi född i Pajala 1959. Utgivna diktsamlingar: Rusning 1983; Näslod under högmässan, 1988; Änglar med mausergevär, 1989. Andra boktitlar: Mitt i skallen, 1988; Med rötter häruppe, 1989; Kyrkdjävulen, 1994; Blodsugarna, 1997. Romandebut 2000 med Populärmusik från Vittula. Vill vara en kreativ, helst skrivande människa - författare. Vill återknyta till arbetarklassen, till vanligt folk och vara kvar i Norrbotten. Pappa polis och mamma lärare, men båda med rötter i arbetarklass. I själen var de arbetare. Deras ställning var medelklass. Mikael skriver om arbetarklass, men skrivandet är ett medelklassjobb. Det är en kluvenhet, som kan känna starkt - särskilt i förhållandet till kamraterna.

Romanen har samma innehåll som dikten Och detta är Tornedalen, fastän på 230 fängslande sidor. Mikael förmedlar dalens kulturlandskap. På något sätt är han en tornedalsforskare, eller UTforskare. Han söker dalens olika sidor.

"någon går omkring i mitt liv, en
främling
med förstenad tunga
han vill vittna om något .../
varje gång jag för pennan över pappret
har han redan varit där och ristat med
nageln
dikten finns där redan, som en osynlig
fära
jag bara fyller i den"

Tornedalen är tvåspråkigt. Språken är enkla. I Pajala säger man vad man menar och får ett svar lika rakt och uppriktigt. Där finns sorg över att bygden avfolkas och håller på att dö. Mikael är delaktig, han söker acceptera sig och språket. Han söker det tornedalska kollektiva, han söker skriva allmängiltigt, så det gäller för alla. Skrivandet är också en lek, ett sätt att slappna av. Det är också en kontakt med naturen, landskapet - *livets främling*.

Invitation til

Nordisk kulturlandskabskonference

2001
"Kultur - Natur - Turisme"

Forvaltning og lokal udnyttelse af naturresourcer i et landskab
stærkt præget af hav og sandflugt

Vendsyssel - Danmark 9 - 12 august 2001

Velkommen til kulturlandskabskonferencen og årsmødet for
Nordisk Kulturlandskabsforbund

Nordisk kulturlandskabsforbund

En landskabsintroduktion til det Nordligste Jylland (Vendsyssel)

Vendsyssels overfladeformer er stærkt præget af sidste istid, men først og fremmest af havet. Isens afsmelting gav ophav til Ishavet Yoldia - og senere til stenalderhavet Litorina hvilket betød at store dele af det nuværende Vendsyssel tidligere var havdækket eller eksisterede som øer. En omfattende landhævning har siden tilført Vendsyssel udbredte landstrækninger med umgt land, såkaldt hævet havbund. Dette land lå indtil 1930 - 50erne hen som nogle af Danmarks største udyrkede mose-, klithede og strandengsarealer.

Opdyrkning, tilplantning, dræning og anden kultivering har siden indskrænket disse naturtypers udbredelse betydeligt, men stadig findes her områder af væsentlig størrelse og med store landskabelige, kulturelle og naturmæssige kvaliteter som er meget særegne og vidt forskellige fra det vi finder i det øvrige Danmark.

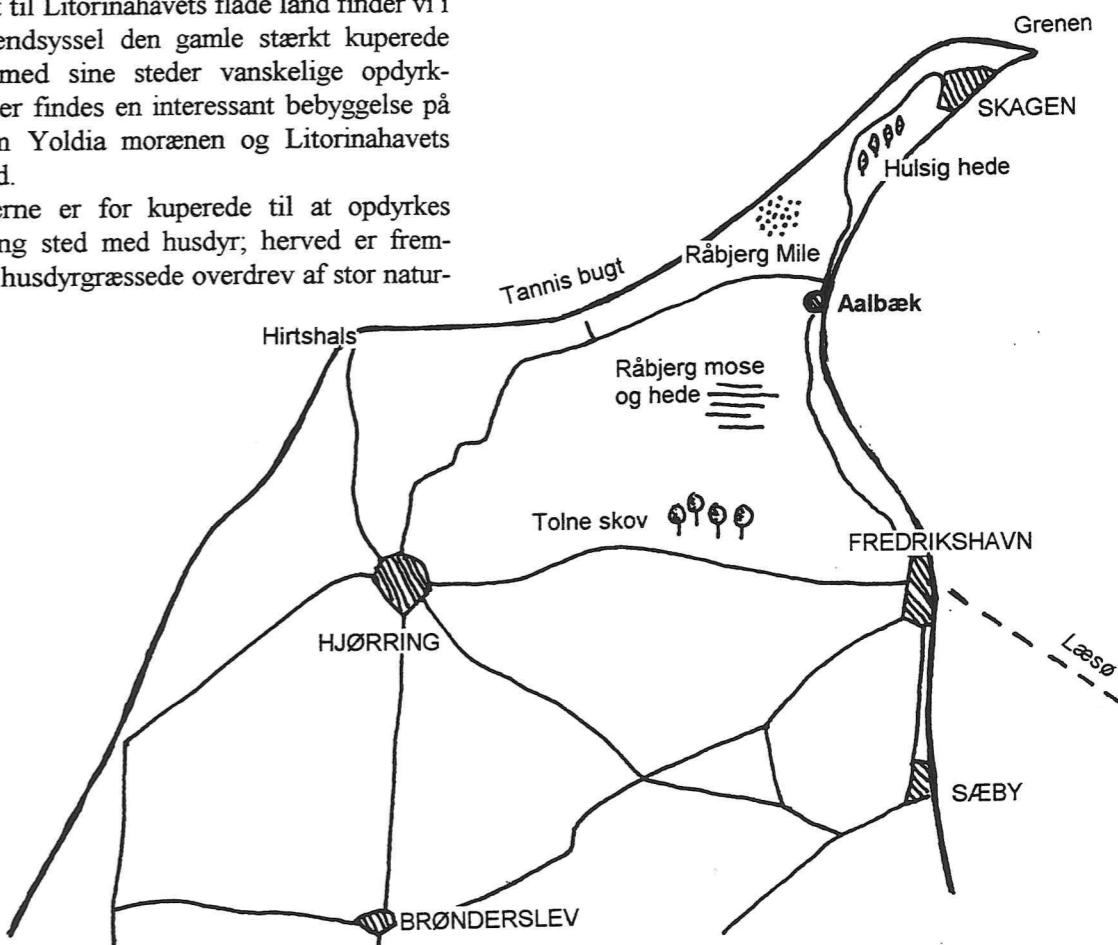
Det er i dette spændende land Nordisk kulturlandskabsforbund har valgt at lægge årets landskabskonference og årsmøde.

Som en kontrast til Litorinahavets flade land finder vi i det centrale Vendsyssel den gamle stærkt kuperede Ishavsmoræne med sine steder vanskelige opdyrkningsforhold. Her findes en interessant bebyggelse på grænsen mellem Yoldia morænen og Litorinahavets hævede havbund.

Hvor arealerne er for kuperede til at opdyrktes finder afgrænsning sted med husdyr; herved er fremkommet mange husdyrgræssede overdrev af stor naturmæssig værdi.

Sandflugten som stadig præger landskabets nordligste og vestligste dele er fra gammel tid forsøgt dæmpet gennem omfattende tilplantninger primært med nåletræ. Dog finder vi endnu store aktive vandrekletter og afblæste stenlandskaber som leder tanken hen på et ørkenlandskab. Bag klitrækkerne ligger ofte kalkrige lavninger og småsøer med et særegent plante- og dyreliv.

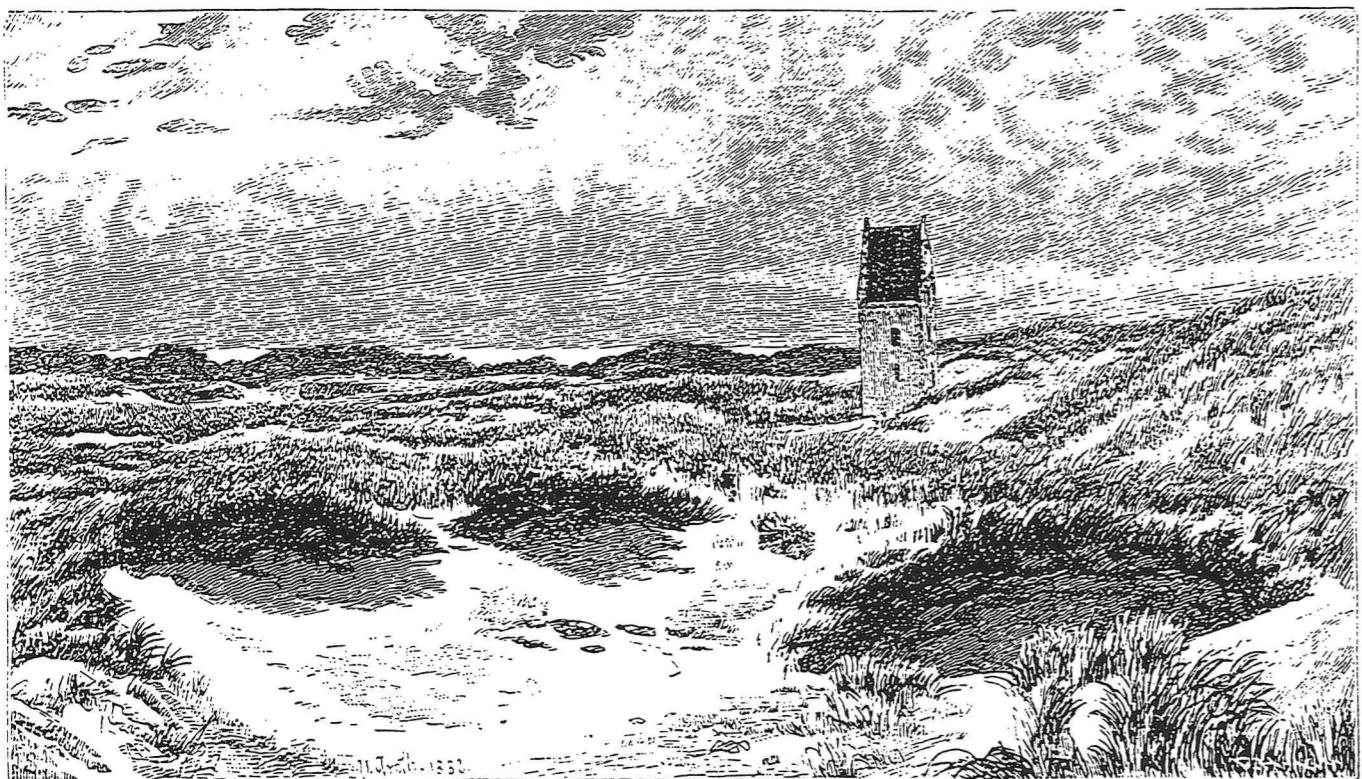
For små hundrede år siden var den nordligste del af sysselet (Skagen Odde) næsten øde land med kun få og små fiskerlejer, små hedebrug i baglandet og ellers dækket af udstrakte heder, hedemoser og indsande. Op gennem århundredet tog først kunstnere og forfattere, dernæst turismen over og blev sammen med fiskeriet den vigtigste indtægtskilde. I dag er Skagen med odden "Grenen", som er Danmarks nordligste punkt, et af landets vigtigste turistområder. Udover turister søger fuglekiggere i stigende tal til Skagen forår og efterår for at studere fugletrækket som har vist sig at være af international klasse.

Store ændringer har de sidste årtier, ligesom i det øvrige Danmark, præget landbruget og landskabsudnyttelsen. Husdyrdriften intensiveres til stordrift i bestemte egne og indskrænkes i marginaljordsegnene, hvilket betyder at overdrev, enge og heder gror til i krat og selvsået nåletræ hidrørende fra de nærliggende nåletræsplantager.

De oprindelige gamle løvskove er efterhånden meget opblandede med indplantede nåletræer, herunder pyntetræ og juletræsbevoksninger. Mange tidligere ekstensivt afgræssede lyngbakker og skrænter er også blevet tilplantet med nåletræ.

De aktuelle gode priser på svinekød, betyder i disse år en voldsom udvidelse af svineproduktionen med anlæggelse af store svinefabrikker og gyllespredning på udstrakte landbrugsarealer. Ammoniakfordampningen fra disse arealer er stærkt generende for mennesker og til skade for den flora og fauna på naturarealer som er tilpasset næringsfattige forhold: Heder forandres til græsletter, dagsommerfugle forsvinder og floraen forandres hen imod trivialarter. For tiden foregår der i Danmark en kraftig debat om disse forhold.

I året 1775 trængte på Store Bededag under en forfærdelig storm af nordøst sandet op og forbi Skagens gamle kirke. Man måtte på helligdagene med skovl kaste sig ind i kirken og til sidst blev den nedbrudt på tårnet nær. Det holdes vedlike, da det bruges som somærke. Den nuværende kirke blev bygget 1841.

Læsø og saltet

Læsø opstod ganske vist første gang i stenalderen for ca. 5.000 år siden. Det visner en hel del fund af stenalderredskaber om. Men bevægelser i undergrunden fik Læsø til at forsvinde igen. På Læsø er det fundet mange tegn på, at den var oversvømmet i bronzealderen. Bl.a. er der i Byrum fundet skeletdele og tænder af en 3.000 år gammel kaskelothval, som sank til hvile på havbunden.

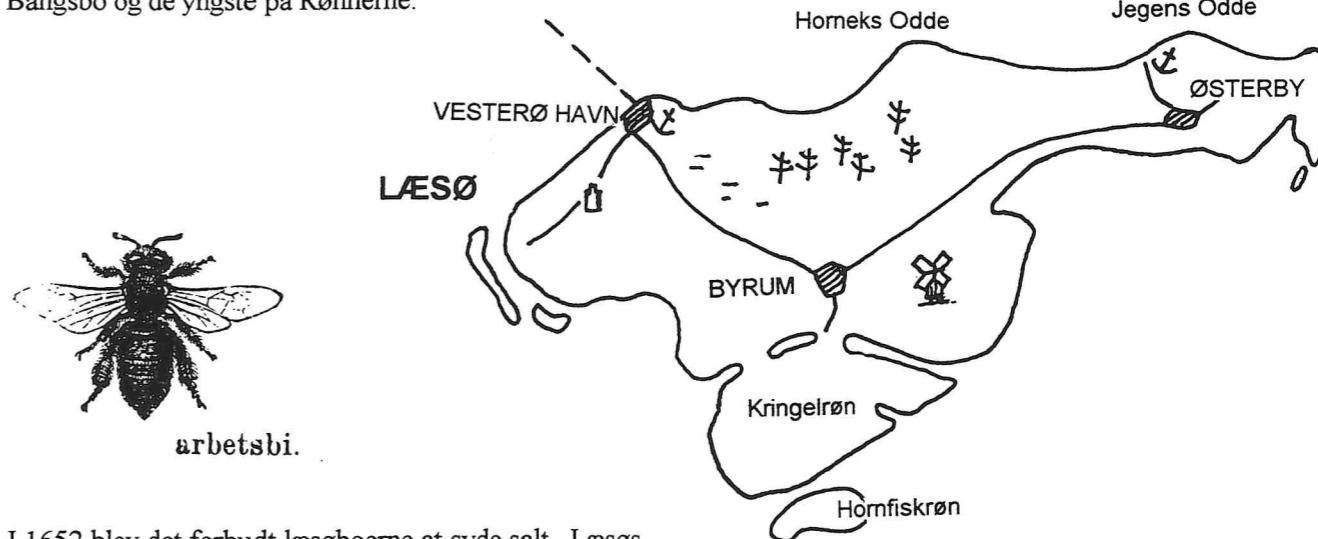
Derefter genopstod Læsø som en lille trekantet ø, der trinvist er vokset til den nuværende størrelse og form.

Landhævningen efter istiden er stadig stærk på Læsø. Ustadseligt opstår nye øer og holme i det lave vandstand for Læsø. Omrent på samme måde som nye holme dannes i nutiden ude mellem Hornfiskrøn og Sdr. Nyland, er Rønnerne opstået. I de sidste 1.000 år har Læsøs sydkyst bestået af strandenge, som en gang imellem oversvømmes af havet. Det bevirker, at der især om vinteren føres saltholdigt vand ind på strandengene.

På grund af Læsøs tørre og solrige klima sker der en kraftig inddampning af saltvandet om sommeren. Derfor kan man i nogle få spadestaks dybde finde grundvand, der er næsten lige salt som vandet i Det Døde Hav.

Det stærkt saltholdige vand er tungere end havvand, og det ville derfor forsvinde ned i undergrunden, hvis ikke de geologiske forhold forhindrede det. Under hele Læsø findes nemlig et meget tykt lag af fedt ler, som vand kun meget dårligt kan sive igennem. I lavninger i toppen af dette lerlag samler saltvandet sig derfor, inden det umådeligt langsomt siver videre nedad.

Saltvandet kan indvindes ved simpelthen at grave ned til det, og det fandt man ud af allerede i middelalderen. Dengang var salt et umådeligt vigtigt råstof - og langt mere værdifuldt end i dag. Det bevirke, at læsøboerne skulle betale en kraftig saltskat til bispes i Viborg, der ejede Læsø, Vor Frue Land, som han kaldte øen, der skaffede rigdom og magt. Mere end 1.000 små saltfabrikker skød opp på Læsø, så saltkatten kunne betales. De ældste saltsyderier ligger nu langt inde i landet i Tørkeriet og Bangsbo og de yngste på Rønnerne.

I 1652 blev det forbudt læsøboerne at syde salt. Læsøs skove var lagt øde. Skulle der fortsættes lyng og lyngtorv som brændsel under sydepanderne, ville sandflugten blive endnu værre.

Det var et hårdt slag for læsøboerne. I de følgende årtier skete der store samfundsmæssige omvæltninger på øen.

Mange år senere, helt nøjagtigt 339 år, fik et kvikt hoved genoplivet saltproduktionen. Nu ikke som en industri, der skulle skaffe læsøboerne det daglige brød, men som en levende demonstration af, hvordan fortidens læsøboere fravristede naturen det salt, der er så nødvendigt i menneskers hverdag.

Mellem 30 og 40.000 mennesker besøger hvert år sydehytten på Rønnerne. Produktet - sydesalt - kan købes med hjem i små poser.

Læsøbien

På Læsø skal alle biavlere bruge den brune bi, *Apis mellifera mellifera*. En foranstaltning der blev lavet, fordi den brune bi er stærkt truet i hele sit tidligere udbredelseområde - det nordvestlige Europa.

Den brune bi indvandrede i Danmark efter sidste istid og er derfor tilpasset klima og flora. Vikinger, honning, mjød er altsammen dansk arv, og det er den brune bi også. Den er fredelig at arbejde med og hårfør i det til tider kolde og fugtige klima. Læsøs biavlere har stor erfaring i arbejdet med brune bier, og mange er stolte over at yde et bidrag til racernes bevarelse i dansk kulturlandskab.

Som regel er den nyslungede blomsterhonning klar i slutningen af juli, og den sterkere lynghonning i første halvdel af september. Honningen kan købes hos de handlende eller direkte hos biavleren.

Læsøtaget

Tangtagte var engang den dominerende tagdækning på Læsø. Materialet fandtes der dengang meget af. Det lå opskyllet på stranden, og kostede kun tid og arbeidsindsats at hente hjem.

Selve arbejdet kostede heller ikke altid ret meget, idet naboer og venner ofte kom og deltog i arbejdet. Her på Læsø havde man udviklet en metode, så der kunne bygges en vold af tang langs murenes overkant. Det gjorde man med vaskere - store bunter tang, der blev vredet således, at de havde en lang hals, der kunne fastgøres i taglægterne.

foreløbigt

Program i korthed

Torsdag 9 august morgen/formiddag

Ankomst og registrering, Aalbæk gamle kro

For deltagere der ankommer til Frederikshavn afgår der bus mod Aalbæk / Skagen.
Busnr. 79

Konference Aalbæk gamle kro kl. 09.00 - 12.30

Velkommen til årets landskabskonference og årsmøde i Nordisk Kulturlandskabsforbund.

kl. 09.15 - 10.00 Geologien og landskabet i (Vendsyssel) v *Geolog Niels P. Mortensen*

- 10.00 - 10.15 Kaffe / kage

- 10.15 - 11.00 Vendsyssels naturtyper og naturforhold v *Afd.leder Niels Schou Nordj. amt*

- 11.00 - 11.45 Vendsyssels kulturhistorie v *Michael Ax Skagen by- og egnsmuseum*

- 12.00 - 13.00 Lunch Aalbæk kro

Ekskursion fra kl. 13.00 - 19.00

Bus og spadseretur

kl. 13.30 - 15.30 Hulsig hede (oprindelse, biologi, kultur, hedepleje) v *biolog Lone Godske Nordj. amt*

Kaffe og kage - medbragt

kl. 16.00 - 18.00 Råbjerg mile og Råbjerg stene, vandreklit og måske Danmarks eneste landskab i naturtilstand? v *biolog Lone Godske Nord. amt*

kl. 19.00 - Middag Aalbæk kro

Om aftenen vil der være mulighed for at fremvise film, fotos eller indlæg af interesse for de øvrige konferencedeltagere

Der vil også være mulighed for at tage bus eller tog til Skagen by (20 km) eller Frederikshavn (20 km).

- Du - vad är kultur?
- Det är nåt man putsar möbler med!

Fredag 10 august

Konference Aalbæk kro fra kl. 09.00- 12.00

kl. 08.00 - 09.00 Morgenmad Aalbæk gl. kro

- 09.00 - 09.45 Sandflug i fortid og nutid v *statsskovrider Frede Jensen*

- 09.45 - 10.30 Skagen kommune

- 10.30 - 10.45 Kaffe

- 10.45 - 11.30 Kyst- og badeturismens historie v *arkitekt Anna Studsholt Nordj. amt*

- 12.00 - 13.00 Lunch Aalbæk gamle kro

Busekskursion og spadseretur kl. 13.00 -ca.18.30

kl. 13.00 - 15.00 Jerup og Råbjerg moser v *biolog Tage Burholt Nordj. amt*

- 15.30 - 16.30 Gamle sommerhuse ved Tværsted v *arkitekt Anna Studsholt Nordj. amt*

- 16.30 - 16.45 Kaffe

- 17.00 - 18.30 Skagen by (den bevaringsværdige bydel) v *ark. Anna Studsholt Nordj. amt*

- 19.00 Middag Aalbæk gamle kro

- 20.30 Årsmøde i Nordisk Kulturlandskabsforbund
(se dagsorden andetsteds i Lommen)

- Man ska lära så länge man lever,
än sen då?

Lørdag 11 august

Ekskursion fra kl. 08.50-18.30. Læsø kultur og natur

Bus til Frederikshavn - herfra Sejltur (90 min.) til Læsø
med særpræget bygningskultur - gårde med tangtage - saltsyderi, klitplantager og strandenge med rigt vadefugleliv.
Bustransport på Læsø

kl. 07.00 - 08.00	Morgenmad Aalbæk kro
kl. 08.50 - 17.00	Læsø v Afd.leder Niels Schou og biolog Lone Godske Nordjyllands Amt og
- 12.00 - 13.00	Lunch (i form af medbragt madpakke) i det fri hvis vejret tillader Kaffe og kage
- 18.30	Tilbagekomst Aalbæk kro
kl. 19.30 -	Festmiddag Aalbæk kro

- Vilket är du mest rädd för, åskan eller blixten?
- Mjölk!

Søndag 12 august

Afsluttende busekskursion og afrejse

Den kuperede ishavsmoræne mellem Frederikshavn og Hirtshals:

Tolne skov og pavillion, konvertering af nåleskov til bøg og vedligeholdelse af græsningsoverdrev i stærkt kuperet terræn.

Skærum ådal og overdrevsskrænter

kl. 08.00 - 09.00	Morgenmad (deltagere der skal afrejse tidligt tager frokostpakke med)
kl. 09.00 - 12.00	Tolne skov og gamle skovpavillion. Naturgenopretning i form af konvertering Næringsfattige overdrev. (her kaffe/ kage) v biolog Anne Marie Steffensen Nordj. amt

Skærum ådal og overdrev Egnstypisk overdrev, flora/fauna og plejeproblematik
v biolog Anne Marie Steffensen Nordj. amt

- 12.30 - Lunch Aalbæk kro

Udcheckning og afrejse

Ved ekskursionerne: husk varmt og praktisk tøj i tilfælde af dårligt vejr

Sådan kommer du til Vendsyssel, Danmark

Fra Oslo , Stockholm: Via Gøteborg - Frederikshavn (færge). I Frederikshavn afgår fra Busterminalen (500m til fods) **bus route nr. 79** mod Skagen/Aalbæk, eller tog (mod Skagen) til Aalbæk.

Fra Helsingfors og Åbo: Via Stockholm (færge) og videre med tog til Gøteborg og færge til Fr.havn. Herfra videre til Aalbæk som nævnt ovenfor.

Fly til København **fra Helsingfors, Stockholm** og videre med indenrigsfly til Ålborg og bus/tog til Frederikshavn. Herfra videre til Aalbæk som nævnt ovenfor.

Fly **fra Oslo, Stockholm, Åbo, Helsingfors** ? til Gøteborg. Herfra færge til Fr.havn og videre til Aalbæk som nævnt ovenfor.

Overnatning, spisning og konference vil finde sted på
Aalbæk gamle Kro, Skagenvej 42, DK-9982 AALBÆK
tlf: 0045 98 48 90 22
E-mail: aalbak@aalbak-gl-kro.dk

Alternativ overnatning kan finde sted på nærliggende campingplads eller på vandrehjem i Skagen (20 km.)
(tidlig tilmelding nødvendig og skal finde sted på eget initiativ).

Transport til og fra konference på Aalbæk gl. kro og ekskursioner herfra, sker på eget initiativ og regning.

Adresse: gl. Skagen vandrehjem, Højensvej 32 , DK-9990 SKAGEN.

tlf: 0045 98 44 13 56, fax 0045 98 45 08 17

Bunken Camping, Bunken klitplantage DK-9982 ÅLBÆK (også udlejning af hytter).

tlf: 0045 98 48 71 80

Tilmelding, deltagerafgift og indbetaling:

30/6
Tilmelding skal være modtaget senest d. 10-06-2001

Deltagerafgift dækker indkvartering på Aalbæk gamle kro (i dobbeltværelse)
(tillæg for enkeltværelse 200,-), bustransport og måltider i forbindelse med kulturlandskabskonferencen (excl. drikkevarer).

Deltagerafgift for Landskabskonference og årsmøde 2001

3575,-	Nkr	(for ikke medlemmer)	+ 200)
3250,-	Dkk	"	+ 180)
3575,-	Sek	"	+ 200)
2450,-	Fmk	"	+ 140)

VEL MØDT I VENDSYSSEL

OBS :

For Konferencedeltagere der ikke ønsker at bo på Aalbæk gamle kro, **men kun at spise** er prisen: **pr. person pr. døgn dkr 425,- Dkr** (hvilket indbefatter morgenmad, 2 x kaffe med kage, frokost/madpakke, 2 retters menu).

Hvis du ønsker at ankomme **onsdag den 8. august** og overnatte på Aalbæk gamle kro er dette selvfølgelig muligt.
Anfør venligst dette ved tilmelding.

OBS :

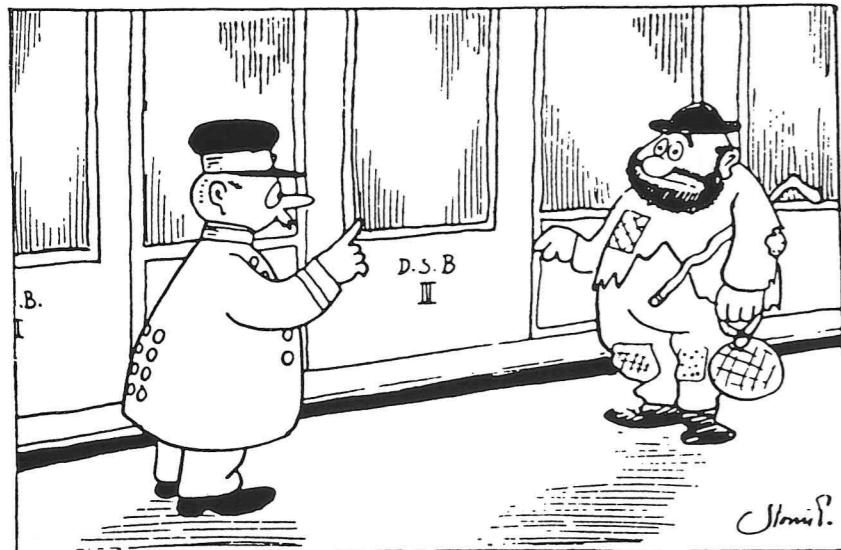
Bestilling og betaling af værelse onsdag d. 08-08 skal ske direkte til Aalbæk gamle kro
(se adresse og tlf.nr andetsteds).

Tilmelding til landskabskonference og årsmøde 2001, direkte til Danmark (Anders Myrtue , eller Kurt Borella)
se tilmeldingsblanket. Bekræftelse og girokort sendes til deltagere.

Indbetaling skal ske til Kulturlandskabsforbundets postgiro i respektive lande, **senest 15. juni**
Du er ikke registreret som deltager før Nordisk Kulturlandskabsforbund har fået din indbetaling !
Tilmeldte vil blive registreret som deltagere i den rækkefølge de betaler.
Venteliste i tilfælde af flere tilmeldte end der er plads til vil blive oprettet.

SF konto	8000 54-1099 421	(c/o Liisa Eerikäinen)
S konto	77 52 09-0	(c/o Cristina Prytz)
N konto	05330703603	(c/o Steinar Sørli)
DK konto	8 96 50 80	(c/o Anders Myrtue)

For flere oplysninger kontakt venligst
Anders Myrtue tlf. +45 66 14 88 14, lok 46 51
E-post: anders.myrtue@odmus.dk
eller
Kurt Borella tlf +45 48 18 80 66
E-post: KUBO@alleroed.dk

- Kupén är reserverad för biskopen!
- Hur vet ni att det inte är jag?

På ekskursioner og konferenceindlæg vil landskabets geologiske tilblivelse, menneskets tilpasning til og udnyttelse af de naturgitne forhold, samt aktuelle problemstillinger i forbindelse med landskabspleje og bevaring af Nordjyllands helt specielle naturtyper og landskab, blive fremvist og diskuteret. Hvad er fremtidsmulighederne for erhverv og ernæring og hvordan imødegås de trusler mod de bevaringsværdige elementer i kultur- og naturlandskabet som trænger sig på i disse år ?

Derfor:

Kom og besøg en landsdel i Danmark med unikke og særprægede landskabs- og kulturkvaliteter, introduceret og fremvist af mennesker som arbejder/lever i og med landskabet.

Kom og mød kollegaer og nordiske venner fra Kulturlandskabsforbundet i den særlige lærige og inspirerende stemning som omgiver den årlige Kulturlandskabskonference med tilhørende årsmøde.

Tilmeldingsblanket

30
bindende tilmelding, frist senest 15. juni 2001

til Anders Myrtue
Den fynske landsby
Sejerskovvej 20
5260 Odense S
E-mail anders.myrtue@odmus.dk

eller Kurt Borella
Allerød Kommune
Vassingerdvej 2
3540 Lynge
E-mail kubo@alleroed.dk

Navn.....

Adresse.....

Telefon/fax..... *E-mail*.....

til afkrydsning

fuld deltagerafgift (dobbeltværelse Aalbæk kro).....

Jeg ønsker kun at spise på Aalbæk kro (arrangerer selv bosted)

Jeg ønsker at komme onsdag d. 8.august (ordner selv bestilling og betaling af værelsefor denne nat)

Aalbæk gl.kro tlf 0045 98489022
E-mail aalbak@aalbak-gl-kro.dk

Andre oplysninger (specielle ønsker).....

30
Indbetaling skal ske til Nordisk kulturlandskabsförbunds postgiro i respektive lande senest 15. juni 2001

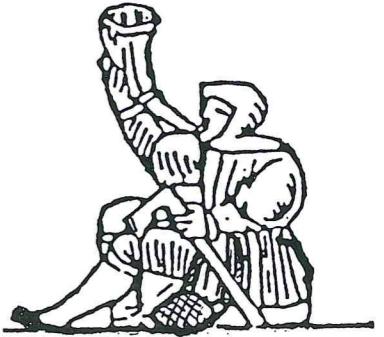
Du er ikke registreret som deltager før Nordisk Kulturlandskabsförbund har fået din indbetaling.

I tilfælde af flere tilmeldte end der er plads til oprettes venteliste.

Hurtig tilmelding tilrådes.

Landskabskonferencen afvikles ved et minimum på 30 deltagere.

NORDISKA KULTUR-LANDSKAPSFÖRBUNDET

LOMMEN, ISSN 1102-6553 är en tidning för förbundets medlemmar.

STYRELSEN tar emot idéer och svarar på frågor om förbundet. Det går bra att kontakta vem som helst. Den som har ordet "kontakt" efter sitt namn har dock som särskild uppgift att hålla det nationella medlemsregistret aktuellt. Årsavgiften är 200 kronor eller 150 mark för enskilt medlemsskap och 30 kr resp 20 mk för familjemedlemmar. Studenter och pensionärer betalar 100 kr resp 75 mk. Institutioner kan betala 800 kr eller 600 mk, vilket ger vissa förmåner.

ORDFÖRANDE

Arnold Samuelsson, Tre vänners väg 58,
S-393 59 KALMAR. Tel +46-(0)480-14 216.
Arbete: Högskolan i Kalmar. Tel +46-(0)480-44 62 50.

VICE ORDFÖRANDE

Anders Myrtue, kontakt, Tarupvej 4, DK-5210 ODENSE.
Tel +45 66 162 882. Arbete: Den fynske Landsby,
bygningshist. afd. Sejerskovvej 20, DK-5260 ODENSE S.
Tel. +45 66 148 814 lok 4651 eller +45 66 131 372.
Fax +45 65 907 376. Email anders.myrtue@odmus.dk

SEKRETERARE

Cristina Prytz, kontakt, Wäsby gård, S-640 25 JULITA.
Tel +46-(0)150-915 26, +46-(0)708-16 37 96.
Arbete: Julita Sveriges lantbruksmuseum, S-640 25 JULITA.
Tel +46-(0)150-912 90, Fax +46-(0)150-91 309.
E-post: cristina.prytz@swipnet.se

KASSÖR

Steinar Sørli, kontakt, Svartediksvei 14 c, N-5009 BERGEN.
Tel +47 97 16 07 04. Arbete: Fylkesmannen i Hordaland,
Landbruksavdelinga pb 7315, N-5020 BERGEN.
Tel +47 55 57 21 54, Fax +47 55 57 21 41
E-post: steinar.sorli@fm-ho.stat.no

Kurt Borella, Tornebjerggårdsvej 5,
DK-3400 HILLERÖD. Tel +45 48 17 41 81.
Arbete: Allerød kommune, Vassingrødvej 2,
DK-3540 LYNGE. Tel +45 48 18 80 66,
Fax +45 48 18 78 46. E-post: KUBO@alleroed.dk

Liisa Erikäinen, kontakt, Vipunenvägen 14,
SF-00610 HELSINGFOR. Tel +358-9-79 17 54.
Arbete: Museiverket, Suomenlinna B1,
SF-00190 HELSINGFOR.
Tel +358-9-40 50 9680, Fax +358-9-40 50 9690.
E-post: liisa.erikainen@suomenlinna.fi

Jan Morten Høglo, N-7750 NAMDALSEID.
Tel +47 74 27 98 14, E-post: jan.hoglo@c2i.net

Anna Lind, kontakt, Kyrkogårdsgatan 16 F,
S-752 24 UPPSALA.
Tel +46 (0)18-50 31 17, +46 (0)70-370 53 97
Arbete: Naturvårdsverket, S-106 48 STOCKHOLM.
Tel +46 (0)8-698 13 29, Fax +46 (0)8 698 10 42
E-post: anna.lind@environ.se

Camilla Rosengren, Båtviksallén 10 C 40,
SF-00010 HELSINGFOR.
Tel +358-9-693 19 48. Arbete +358-9-693 13 10
E-post: camilla.rosengren@sci.net

Styrelsens kontakter på ISLAND, FÄRÖARNA och ÅLAND
är

Birgitta Spur, Sigurjón Olafsson Museum,
Laugarnestanga 70, IS-105 REYKJAVIK.
Tel +354 553 29 06, Fax +354 581 45 53.

Símun Arge, Föroya Fornminnisavn
Hóivik, PB 1155, FR-110 TÓRSHAVN.
Tel +298 10 700

Marita Karlsson, V. Skolgatan 1,
SF-22100 MARIEHAMN. Tel +358-18-16 887.
Arbete: Landskapsstyrelsen, PB 60,
SF-22101 MARIEHAMN.
Tel +358-18-25 000, Fax +358-18-17 440.

REDAKTÖR
Kelvin Ekeland, Hälsojö 8375, S-820 64 NÄSVIKEN.
Tel +46-(0)650-335 39,
Fax +46-(0)650-335 44. E-post: lena.bergils@telia.com

KANSLI
Nordiska kulturlandskapsförbundet,
Hälsinglands museum,
Storgatan 31, S-824 30 HUDIKSVALL.
Tel +46 (0)650-196 00, Fax +46-(0)650-381 86
E-post: helsinglands.museum@hudiksvall.se

Postgirokonton finns i respektive land

Danmark: 8 96 50 80 (c/o Anders Myrtue)
Finland: 8 000 54-1099 421 (c/o Liisa Erikäinen)
Norge: 0533 07 03 603 (c/o Steinar Sørli)
Sverige: 77 52 09-0 (c/o Cristina Prytz)

- Efter mitt föredrag om självbehärskning är
det synnerligen snopet att få något i ögat.